

ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА ПОДГОТОВКА НА ДЕЦАТА ЗА УЧИЛИЩЕ – СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Петя Конакчиева

Социално-икономическите промени в годините на демократизиране на обществото и членството в ЕС провокират изменения и в образователната система и в частност в предучилищното образование. Те са свързани не само с организационните, но и със съдържателните аспекти на педагогическото взаимодействие в предучилищните образователни институции. Предучилищното образование получи заслужено признание като равностоен партньор на началното образование. Амбицията на педагогическата ни общност е насочена към осигуряване на високо качество на образование и грижи, гарантіращо на всяко дете равен старт за училищно обучение.

Промените в съдържателните аспекти на предучилищното образование намират израз в наложилата се тенденция на отказ от учебно-дисциплинния модел на възпитание. Началото ѝ се поставя чрез приетата през 1993 г. програмна документация, задава ориентирите за реализиране на принципите на хуманната педагогика и предпоставила утвърждаването на личностноориентирания модел на педагогическо общуване с децата.

Важно постижение на реформата в предучилищното образование е въвеждането на задължителния характер на подготвителната за училище група. През последните 10 години предучилищните педагози успяха професионално-компетентно да отговорят на обществените изисквания и очаквания за качествена подготовка на бъдещите първокласници за новата социална позиция на „ученик”. В полудневните групи в училище или в условията на целодневно взаимодействие в детската градина всеки учител получи правото и отговорността да избира педагогическа система, по която да работи. Това в значителна степен мотивира педагозите при избора, представянето и утвърждаването на собствено поле за професионална изява.

Съществено изменение бе постигнато и във виждането за подготовката на децата за училище. Макар и не лесно, но все по-катего-

рично в педагогическата ни общност се налага разбирането, че не само подготовката за ограмотяване и овладяването на основите на математическата култура са приоритетите на работа с децата преди постъпване в училище. Това кореспондира с идеята за самоценността на предучилищното детство като изключително важен сам по себе си период за развитието на детето, а не само като етап от подготовката за училище. Съвместните усилия на специалисти от двете образователни степени в посока преодоляване на съществуващите противоречия по въпроса за приемствеността в образователните програми позволиха определянето на водещите цели и приоритети в рамките на единната социално-педагогическа система „Детска градина – училище“.

Фокусът върху безспорните постижения в сферата на задължителното предучилищно образование не означава, че липсват предизвикателства пред теорията и практиката на педагогическото взаимодействие. Напротив! Те се свързват с категоричното недопускане на изкуствената акселерация на детското развитие, с преодоляване на излишното увличане по типични за училищното обучение технологии, с недооценяването на значимостта на игровата дейност в предучилищния период на детството. Различното интерпретиране на тези проблеми от неспециалисти в тази специфична проблематика в последните години създаде напрежение в обществото във връзка с опита за въвеждане на задължителната подготовка за училище за децата на четиригодишна възраст. Очевидно дебатът предстои. Но за ангажираните в него е важно уточнението, че подготовката на детето за училище не е рано изучаване на програмата за първи клас. Тя не цели формиране на тяснопредметни знания и умения, тъй като резултатите от проведени изследвания показват, че наличието на знания само по себе си не гарантира успешно обучение в училище. Много по-важно е подготвянето и изявяването на компетенции, необходими за овладяване на учебната дейност. Именно те биха осигурили основата за решаване на проблема с постигане на равен старт при постъпване в първи клас. Въпреки положените в последните години усилия по посока преодоляването му, той все още стои на вниманието на обществото и ангажираните педагогически субекти като актуално предизвикателство пред подготовката за училище. Причините са комплексни, а следствието – затруднена адаптация на детето към новите условия, която е свързана с усложнения при

организирането на учебния процес и прилагане на порочни практики на натиск, рефлектиращи върху детското здраве и развитие. Негативите от прилагането на нецелесъобразни модели за преодоляване на този проблем намират проява в повишената тревожност, неадекватна самооценка, загуба на познавателен интерес и липса на желание за учене. В този контекст правомерно се поставя въпросът за оптимизиране на подготовката за училище чрез осигуряване на необходимото време за постигане на готовност за системно обучение на всяка индивидуалност. Тук следва да се направи уточнението, че увеличаването на времетраенето на подготвителния етап не бива да се основава само на задължения и санкции, а да гарантира алтернативи за избор на родителите като равноправни възпитателни субекти в процеса на взаимодействие. Отговорните държавни институции следва да поемат и изпълнят коректно своите ангажименти, свързани с преосмисляне на политики в тази изключително значима и чувствителна за обществото сфера. Инвестирането в материална база и човешки ресурс е първостепенна задача. То е инвестиране в бъдещето, защото най-значимият капитал на нацията са децата. Тяхното качествено образование, което започва в детската градина, е предпоставка за просперитета на индивидуалността и на обществото. В този контекст логично възникват следните основни въпроси:

Защо е необходима задължителната подготовка за училище?

В последните години в европейското образователно пространство по категоричен начин се поставя въпросът за гарантиране на качествено образование и грижи в ранна детска възраст под мотото „Да осигурим за всички деца най-добрия старт в живота за утрешния свят!“. Интелигентният, устойчив и приобщаващ растеж се определят като основа на бъдещето на Европа. Постигането на посочените три измерения на растеж се разглежда като функция на подобряването на качеството и на ефективността на образователните системи в целия ЕС. Поставени в този съвременен контекст образованието и грижите в ранна детска възраст (ОГРДВ) се определят като най-важната основа за успешното учене през целия живот, за социалната интеграция, личното развитие и за шансовете за намиране на работа в бъдеще. Те допълват централната роля на семейството и оказват дълбоко и дълготрайно въздействие, което не може да бъде постиг-

нато чрез предприети в по-късен етап мерки. Най-ранните преживявания на децата формират основата за всеки по-нататъшен досег с образованието. Ако в ранна възраст се положат здрави основи, обучението на по-късен етап е по-ефективно и е по-вероятно то да продължи през целия живот, като се намалява рискът от преждевременно напускане на училище, увеличава се равнопоставеността, що се отнася до учебните резултати, и се намалява цената, която обществото плаща под формата на изгубен талант и на публични разходи за социалната система, за системата на здравеопазването и дори за правосъдната система (Съобщение на Комисията „Ефективност и равнопоставеност в системите за образование и обучение” (**COM (2006) 481**)).

Ползите от висококачествено ОГРДВ са с широк обхват. Те са социални, икономически и образователни. Образованието и грижите в ранна детска възраст се определят като основополагащи по посока подобряване на уменията на бъдещите граждани на ЕС. Данните ясно сочат, че получаването на висококачествено ОГРДВ води до значително по-добро представяне на международни тестове за основни умения като Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) (ОИСП, PISA 2009 results Vol.2: Overcoming Social Background (2010 г.), с. 97–8) и Изследването за напредъка в уменията по четене в международен план (PIRLS), отговарящо на напредък от една до две учебни години (Международна асоциация за оценяване на постиженията в образованието (IEA), PIRLS 2006 International Report, (2007 г.), с. 158). Според Заключенията на Съвета от 26 ноември 2009 г. образованието и грижите в ранна детска възраст подпомагат децата не само по отношение на по-нататъшното им образование, но също и по отношение на тяхната социална интеграция, като генерират благосъстояние и подобряват шансовете им за намиране на работа в бъдеще (Заключения на Съвета от 26 ноември 2009 г. относно образованието на деца с мигрантски произход (ОВ 2009/С 301/07). Съобразно Заключенията на Съвета от 11 май 2010 г. ОГРДВ са особено полезни за децата в неравностойно положение, включително децата, произхождащи от семейства на имигранти или от семейства с ниски доходи (Заключения на Съвета от 11 май 2010 г. относно социалното измерение на образованието и обучението (ОВ 2010/С 135/02)).

В Резолюция на Европейския парламент от 12 май 2011 г. относно обучението в ранна детска възраст в Европейския съюз ([2010/2159\(INI\)](#)) се посочва, че обучението в ранна детска възраст полага основите за успешно обучение през целия живот, което е от основно значение за постигането на целите на стратегията „Европа 2020”. В документа се подчертава, че това е възрастта, в която децата са особено любознателни, готови да учат и способни да възприемат. Акцентира се върху сензитивността на този възрастов период по посока формиране на важни умения (като владеенето на език и способността за изразяване), подготвяне и изясняване на социални компетентности. Отчита се значимостта на тази възраст за полагане на основите за бъдещия избор на образование и професионално развитие. В документа по категоричен начин се извежда необходимостта от ориентиран към децата подход. Уточнява се, че се приветстват следните цели, поставени в заключенията на Европейския съвет в Барселона: „предоставяне до 2010 г. на грижи за поне 90% от децата между 3-годишна възраст и задължителната начална училищна възраст, и за най-малко 33% от децата под 3-годишна възраст“, но Съветът и Комисията трябва да преразгледат и актуализират тези цели, като поставят нуждите и висшия интерес на детето в центъра на своите политики за образование и грижи в ранна детска възраст. Отчита се, че стратегията „Европа 2020”, която цели създаването на приобщаващо общество чрез повишаване на заетостта, намаляване на дела на преждевременно напускащите училищата и намаляване на бедността, не може да бъде реализирана без осигуряване на адекватен старт в живота на всички деца. Отбелязва се, че ранната детска възраст е от решаващо значение за когнитивното, сетивното и двигателното развитие, емоционалното и личностното развитие и научаването на езици, като също така в нея се полагат основите за обучение през целия живот. Отправя се препоръка образованието и грижите за децата от ранна детска възраст да подпомагат здравословното психическо и физическо развитие на децата, като им позволяват да станат по-хармонични хора. Това провокира идеята държавите-членки да обмислят въвеждането на задължително посещение на детска градина за една година преди започване на училище. Подчертава се, че ранното развитие на поведение на здравословен начин на живот (например навици за правилно хранене и подходящи

и балансираны упражнения), могат да имат силно въздействие върху физическото и умственото развитие и да бъдат основен решаващ фактор за здраве през целия живот. Припомня се значението на ученето в тази възраст за придобиване на знания и категорично се уточнява, че освен право на образование и възпитание, децата имат право и на почивка, свободно време и игра.

Кога да започне задължителната подготовка на децата за училище?

Отговорът на този дискуссионен въпрос в е признаването на значимостта на ранното образование на децата. Той следва да се формулира и в контекста на утвърдените ценности в европейското образователно пространство. Перспективата, към която се стремят държавите членки, е осигуряване на равен старт за училищно обучение на всички деца, базиран на задължителна институционална подготовка. В това отношение има утвърдени практики (Франция, Испания, Белгия и др.). Предимствата им следва да бъдат внимателно оценени и поставени в контекста на установените в националната ни система традиции, тъй като изкуственото привнасяне на работещи чужди модели не гарантира успехът им у нас.

Факт е, че в последните години се наблюдава увеличаване на обхвата на децата между три и седем години в предучилищните институции. В подкрепа на тази констатация са данните, представени в табл. 1, които са публикувани в направената от МОН Оценка на въздействието на националната стратегия за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 г. (www.minedu.government.bg/.../otsenka_LLL_strategy_28-01-2013.pdf).

Таблица 1

Коефициент на записване на децата на възраст 3–6 г. в детски градини и подготвителни групи, 2006/07–2011/12 учебни години

Коефициенти на записване на децата в детските градини и подготвителни групи/класове на възраст 3-6 години от населението на същата възраст				
	Базова стойност – 2006/07	Настояща стойност – 2011/12	Абсолютен прираст	Темп на прираст
Групов нетен коефициент на записване	73,9	81,5	7,6	10,28%
Нетен коефициент на записване	75,6	83,3	7,7	10,19%

Кой да обучава?

Качеството на задължителната подготовка и възпитание на четири-седемгодишните деца е професионален ангажимент на подготвения за реализирането му предучилищен педагог, който притежава основна научна и практическа подготовка за реализиране на квалификационните си задължения като субект на педагогическото взаимодействие в предучилищните образователни институции и в подготвителните класове в училище. Важен акцент тук е ориентирането на висшето педагогическо образование към постигане не толкова на готовност за преподаване на знания и умения, а към подготвяне на бъдещия учител за встъпване в педагогическо общуване и комуникация, осигуряващи конструктивни личностни изменения (Гюров, 2006). Акцентът се поставя върху формиране на професионална нагласа за творческо прилагане на варианти за реализиране на педагогическото взаимодействие, в които педагогът привнася в него нещо креативно, съобразно собствената си професионална компетентност, противно на рутинността и формализма. Поставено в контекста на европейските образователни ценности и визиите за учителя на XXI в., висшето педагогическо образование извежда като приоритет обучението през целия живот и формирането на насоченост към иновации и авторски решения, които са в основата на педагогическата индивидуалност. В приетите от ЕС документи (Резолюция на Европейския парламент от 12 май 2011 г. относно обучението в ранна детска възраст в Европейския съюз (2010/2159(INI)) се подчертава, че предучилищната възраст е най-важната фаза за емоционалното и социалното развитие на детето и поради това лицата, които работят с деца в предучилищна възраст, трябва да разполагат с подходяща квалификация. Акцентира се, че благо и безопасността на децата е от първостепенно значение при назначаването на персонал. Държавите членки се призовават да осигурят постоянно обучение на работещите в сферата на образованието и грижите за децата от ранна детска възраст и да повишат своите стандарти за качество на персонала. Извежда се значимостта на обмена на добри практики чрез отворения метод на координация и необходимостта от сътрудничество между държавите членки по посока подобряване на съществуващите програми в областта.

Как да се обучава?

В съобщението си от 17.02.2011 г., озаглавено „Образование и грижи в ранна детска възраст: да осигурим за всички деца най-добрия старт в живота за утрешния свят“ (**COM(2011)0066**), Комисията акцентира върху необходимостта услугите в сферата на ОГРДВ да бъдат замислени и предоставени така, че да задоволяват целия спектър от потребности на всички деца – познавателни, емоционални, социални и физически. Уточнява се, че тези потребности силно се различават от потребностите на по-големите деца, които са в ученическа възраст. Посочва се, че данни от изследвания подкрепят тезата, че първите години от живота на децата са най-определящи за по-нататъшното им развитие. Изтъква се, че в този период се полагат основите на най-важните им навици и се установяват модели на поведение за цял живот. Специално внимание се обръща върху въпроса за качеството на учебните програми с оглед гарантиране на възможно най-силно въздействие на ОГРДВ. В процеса на дискутиране на предложението за обхващане на четиригодишните деца в задължителна предучилищна подготовка в обществото ясно се очерта липсата на яснота по този проблем. Оттук произтичат и много от аргументите „против”, върху които акцентират неспециалистите в областта. Отправната точка за обединяване на позициите е Националната програма за училищно образование и предучилищно възпитание и подготовка, обезпечаваша основата за развитие на детската индивидуалност при гарантиране на възможности за прилагане на вариативни педагогически технологии. Тя задава единни изисквания за всички образователни институции, в които ще се обучават и възпитават децата две-три години преди постъпване в училище. Важно е да се уточни, че придобиването на умения, различни от когнитивните (като например постоянство, мотивация, способност да общуват с други хора) в ранното детство е от централно значение за всеки следващ досег с образованието, както и за успешното интегриране в обществото. Затова съдържанието на учебната програма не трябва да се ограничава с когнитивно усвояване на знания, а да обхваща социализацията и редица аспекти, които не са когнитивни. Следователно е нужно интегриране на грижите с образованието, независимо дали системата за ОГРДВ е разделена, или пък се базира на единен модел, който обхваща целия период от раждането до започване на задължителното училищно образование (**COM(2011)0066**).

Кои са предизвикателствата пред задължителната подготовка на четири-петгодишните деца за училище?

– преодоляване на противоречието между възможности и граници на този период от предучилищното детство и съхраняване на неговата уникалност чрез категорично недопускане на схематизирани и регламентирани в училищен тип модели на обучение и гарантиране на качество на ОГРДВ;

– прилагане на вариативни форми на педагогическо взаимодействие, разгърнати на основата на специфичните видове детска дейност при включване на постижения от предходни житейски или организирани педагогически ситуации и стимулиране към самостоятелна практико-преобразуваща активност;

– използване на методи за активизиране на мисленето, въображението и детската практико-преобразуваща изследователска дейност, осигуряващи създаване на емоционално значими за детето ситуации на успех;

– насърчаване на детето към взаимодействие с връстници и педагогическа актуализация на възможности за ориентиране към партньорство с тях;

– налагане в качеството на водеща в педагогическия процес на диалогичната форма на общуване с възрастния и децата и между връстници като условия за възпитаване на активност, инициативност, уважение и доверие към другите;

– преосмисляне на рутината и формализма при извеждане на основания за организиране на детското ежедневие в различни общности при обезпечаване на чувство на комфорт и успех на всяко дете;

– осигуряване на развиваща предметна среда, която функционално моделира съдържанието на детската дейност и предполага нейното инициране;

– реализиране на „новото разбиране за връзката между педагог и родител като възпитателни субекти в процеса на взаимодействие” (Гюров, 2006, с. 29);

– отчитане на качеството на предучилищното образование и резултатите от учебния процес в контекста на прилагането на европейската квалификационна рамка (ЕКР);

– осигуряване на постоянно обучение на всички ангажирани педагогически субекти с цел повишаване и актуализиране на техните професионално-практически умения.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Гюров, Д.* Педагогическото взаимодействие. Иновационен модел за изграждане на единна социално-педагогическа система „Детска градина – училище”. С., Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2006.
2. www.minedu.government.bg/.../otsenka_LLL_strategy_28-01-2013.pdf
3. [http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2010/2159\(INI\)](http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2010/2159(INI)).
4. http://ec.europa.eu/prelex/liste_resultats.cfm?CL=bg&ReqId=0&DocType=COM&DocYear=2011&DocNum=0666
5. http://ec.europa.eu/prelex/liste_resultats.cfm?CL=bg&ReqId=0&DocType=COM&DocYear=2006&DocNum=0481

ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА ПОДГОТОВКА НА ДЕЦАТА ЗА УЧИЛИЩЕ – СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

ПЕТЯ КОНАКЧИЕВА

Резюме

В разработката се представят и анализират постиженията на предучилищното образование в сферата на задължителната подготовка за училище. Извеждат се аргументи в подкрепа на необходимостта от осигуряване на равен старт за училищно обучение чрез разширяване на обхвата на включените в подготвителните групи деца. Конкретизират се изисквания към съдържанието на учебната програма и към квалификацията на педагогическите субекти. Очертават се предизвикателства пред задължителната подготовка на децата за училище.

Ключови думи: природосъобразност, педагогическо взаимодействие „дете – среда”, личностноориентирано образование, философия на хуманизма

COMPULSORY PREPARATION OF CHILDREN FOR SCHOOL – STATE, PROBLEMS, AND PROSPECTS

PETYA KONAKCHIEVA

Summary

The paper presents and analyzes the performance of pre-school education in the sphere of compulsory preparation for school. Arguments are given in support of the need to ensure a fair start for school education by broadening the scope of children in preparatory groups. The paper specifies the requirements to the content of the curriculum and the qualification of pedagogical subjects and outlines the challenges to the compulsory preparation of children for school.

Key words: preschool education, compulsory preparation for school